

Laura Kallio

KIRJASTO MEDIKASVATTAJANA

Nuorten medialukutaitoa kehittämässä

KIRJASTO MEDIAKASVATTAJANA

Nuorten medialukutaitoa kehittämässä

Laura Kallio
Opinnäytetyö
Kevät 2019
Kirjasto- ja tietopalvelun
tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Tradenomi, kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma

Tekijä(t): Laura Kallio

Opinnäytetyön nimi: Kirjasto mediakasvattajana: nuorten medialukutaitoa kehittämässä

Työn ohjaaja: Teija Harju

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2019

Sivumäärä: 28 + 2

Opinnäytetyössä kartoitetaan Oulun kaupunginkirjaston tarjoamaa mediakasvatusta yläasteikäisille nuorille, sekä selvitetään mediakasvatustyön kehittämismahdollisuuksia yhteistyössä informaattikoiden ja yläkoulun opettajien kanssa. Työn tavoitteena on kehittää kirjaston tarjoamaa mediakasvatusta sekä yläkoulun ja kirjaston välistä yhteistyötä.

Tietoperustassa käsitellään mediakasvatuksen merkitystä, lukutaitojen ulottuvuuksia, nuorten mediasuhteita sekä kirjaston ja yläkoulun yhteistyötä. Viitekehyksessä on hyödynnetty mediakasvatusta käsittelevää kirjallisuutta, artikkeleita ja erityisesti mediakasvatusseuran www-sivuja. Opetussuunnitelmaa on myös tarkasteltu mediakasvatuksellisesta näkökulmasta. Lisäksi opinnäytetyössä on tutkittu Oulun kaupunginkirjaston tarjoamia mediakasvatusmateriaaleja sekä yläkoulun kirjasto-reittiä. Tutkimusmenetelminä on käytetty laadullista tutkimusta sekä ryhmäteemahaastatteluja ja lomakekyselyä.

Tutkimustuloksissa selvennetään kirjaston roolia mediakasvattajana, lisäkoulutuksen tarvetta sekä opettajien näkemyksiä nuorten luku- ja kirjoitustaidon tasosta. Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että kirjaston rooli mediakasvattajana voidaan liittää kirjaston perustehtävien ympärille. Tiedonhaku, monilukutaidot sekä lähdekriittisyys ovat osa mediakasvatusta, mutta ne linkittyvät myös kirjaston perinteisiin tehtäviin. Koulun mediakasvatuksessa korostui enemmän eri medioihin tutustuminen, itseilmaisuus ja oma tekeminen. Nuorten luku- ja kirjoitustaidon tason heikkeneminen ilmeni jokaisen opettajan vastauksessa, mutta onneksi informaattikoilta löytyi monia hyviä keinoja ja ideoita nuorten lukuinnon kasvattamiseen. Lisäkoulutusta mediakasvatukseen liittyen olivat valmiita vastaanottamaan niin opettajat kuin informaattikotkin.

Asiasanat: mediakasvatus, medialukutaito, informaatiolukutaito, monilukutaito, nuoret, yläkoulu, yleiset kirjastot, Oulun kaupunginkirjasto

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Library and Information Services

Author(s): Laura Kallio

Title of thesis: Library as a media educator: development of adolescents media literacy

Supervisor(s): Teija Harju

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2019 Number of pages: 28 + 2

This thesis explores the media education offered by Oulu City Library for upper comprehensive school students and development opportunities in co-operation with librarians and upper comprehensive school teachers. The aim of the thesis is to develop this offering and to improve collaboration between upper comprehensive school and library.

The theoretical part of the thesis discusses the significance of media education, dimensions of literacies, adolescents' relationship with media and the collaboration between library and upper comprehensive school. The sources of the thesis include literature on media education, articles and especially the Finnish Society on Media Education website. The curriculum has been examined from a media education perspective. In addition, the thesis studies the media education materials offered by Oulu City Library and the library path of upper comprehensive school. The study is conducted as qualitative research using group interviews and surveys as research methods.

The results clarify the role of library as a media educator, the need of further education and teachers' views on the level of adolescents' reading and writing skills. The results conclude that the role of library as a media educator can be linked around the core operations of library. Information searching, media and information literacy and source criticism are parts of media education, but they also link with more traditional missions of library. The media education in school focuses more on familiarizing students with different media, self-expression and content production. The weakening of adolescents' reading and writing skills was evident on every teachers' answer, but librarians have ideas on motivate adolescents to read more. Both teachers and librarians were ready to receive more education on acting as media educators.

Keywords: media education, media literacy, information literacy, adolescents, upper comprehensive school, public library, Oulu City Library

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	NUORET JA MEDIA	8
3	MEDIAKASVATUS	10
3.1	Media- ja informaatiolukutaito.....	10
3.2	Kirjasto mediakasvattajana.....	11
4	YLÄKOULUN JA KIRJASTON YHTEISTYÖ OULUSSA	15
4.1	Kirjasto ja yläkoulu	15
4.2	Oulun kaupunginkirjasto ja yläkoulun kirjastoreitti	16
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	18
5.1	Tutkimusmenetelmät	18
5.2	Haastattelut	19
6	TUTKIMUSTULOKSET	20
6.1	Mediakasvatus Oulun kaupunginkirjastossa.....	20
6.2	Yläkoulun ja kirjaston yhteistyö	21
6.3	Mediakasvatus ja lisäkoulutuksen tarve	21
6.4	Nuorten lukemaan innostaminen	22
6.5	Mediakasvatustyön kehittämismahdollisuudet.....	23
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	24
8	POHDINTA	25
	LÄHTEET.....	26
	LIITTEET	29

1 JOHDANTO

Tämän päivän yhteiskunnassa medialla on suuri valta. Median tarjoamalta informaatiotulvalta on mahdotonta välttyä, ja sen vaikutus näkyy jokapäiväisessä elämässämme. Nuoret ovat erityisen alttiita median tuomille vaikuttimille, sillä media vaikuttaa jatkuvasti siihen, miten nuori maailman kokee. Sosiaalisella medialla on myös suuri rooli nuorten elämässä. Sosiaalisia kontakteja hoideetaan usein internetin välityksellä, jolloin arkitapaamiset ja kasvokkain kohtaamiset vähenevät. Sosiaalisessa mediassa on kyllä omat hyvät puolensa, mutta valitettavasti nuorten kohdalla siihen liittyy myös riskitekijöitä. Sosiaalisessa mediassa voidaan pahimmillaan kohdata kiusaamista tai ahdistelua, kun taas joissakin tapauksissa siihen voidaan koukuttua jopa liikaa.

Jotta mediataidot tukisivat nuorten kehitystä ja hyvinvointia, tarvitaan myös toimivaa mediakasvatusta. Mediakasvatuksen yhtenä tavoitteena on kriittinen medialukutaito. Medialukutaitoinen nuori osaa arvioida ja tulkita annettua informaatiota monipuolisesti. Sosiaalisessa mediassa nuori osaa myös toimia kriittisesti ja suojella omaa yksityisyyttään. Medialukutaitoinen nuori lukee monia erilaisia mediatekstejä, ja kykenee itse toimimaan osana muuttuvaa mediaympäristöä. Kyky tuottaa omia mediatekstejä kuuluu myös hyvään medialukutaitoon. Omien tekstien tuottaminen vahvistaa nuoren osallisuutta, ja tukee osaltaan aktiivista kansalaisuutta.

On pohdittu paljon, kenellä viime kädessä on vastuu nuorten mediakasvatuksesta. Alan asiantuntijoiden mielestä vastuu mediakasvatuksesta on kaikilla niillä ympäristöillä, joissa lapsi toimii tai on tekemisissä median parissa. (Sallmén 2009, 9–10.) Kirjastolla on siis myös suuri rooli nuorten medialukutaitojen kehittämisessä. Kirjaston perinteistä tehtävää, lukutaidon ylläpitämistä, voidaan pitää jo lähtökohtaisesti mediakasvatustyötä tukevana. Perinteisestä lukutaidosta nuori voi edetä laajempiin monilukutaitoihin. Kirjaston tarjoama tiedonhaun opetus tukee osaltaan medialukutaitoa ja lähdekriittisyyttä. Nykyään myös kirjastot ovat aktiivisesti mukana sosiaalisessa mediassa, joten kirjastotkin voivat vaikuttaa nuorten asenteisiin ja käyttäytymiseen tätä kautta. Nuorten lukemaan innostamiseen ja mediataitojen opettamiseen löytyy siis kirjastoltakin monia mahdollisuuksia.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää erityisesti, millaista on yläkoulun ja kirjaston yhteistyö Oulussa, sekä kuinka suuri on kirjaston rooli oululaisten nuorten mediakasvattajana. Haastattele-

malla informaatioita ja opettajia sain kuulla uusia näkökulmia ja ajatuksia mediakasvatustyön kehittämismahdollisuuksista ja -haasteista. Työni tavoitteena on kehittää kirjaston tarjoamaa mediakasvatusta sekä lisätä kirjaston ja yläkoulun välistä vuorovaikutusta sekä yhteistyötä.

2 NUORET JA MEDIA

Nuoret elävät ja kasvavat mediakulttuurissa, joka muodostuu lukemattomista eri mediasisällöistä ja ilmiöistä. Media vaikuttaa jokaisen nuoren arkeen, ja sen välittämältä informaatiotulvalta voi olla vaikea suojautua. Media siis vaikuttaa monin tavoin siihen, miten nuori maailman kokee. Kuitenkin mediakulttuuri tarjoaa vähäisesti suuntaviivoja siihen, millaiset valinnat ja taidot tukevat nuorten hyvinvointia. Siksi tarvitaan mediakasvatusta, jolla tuetaan nuorten monipuolisia medialukutaitoja. (MLL 2019, viitattu 26.1.2019.)

Vuorovaikutteisella medialla on suuri rooli jopa nuorten identiteetin etsimisessä. Sosiaaliseen mediaan jaetut kuvat ja niistä saatu palaute, voivat vaikuttaa merkittävästi nuorten minäkuvaan ja käsitykseen itsestä. Myös massamedian tarjoamat kuvat, roolimallit ja arvot vaikuttavat nuorten identiteetin muodostumiseen. Media muokkaa hyvin nopeasti käsityksiämme esimerkiksi kansanryhmistä, uskonnoista tai ammattikunnista. Nuoret voivat kuvitella tuntevansa ihailemansa julkisuuden henkilön, jonka he näkevät televisiossa päivittäin. Todellisuudessa nuoret tutustuvat vain median luomaan mielikuvaan. Media vaikuttaa siis nuorten stereotyyppioihin, eikä sen merkitystä oman persoonallisuuden ja identiteetin kehitykselle voi kiistää. (Salokoski & Mustonen 2007, 53.)

Nuoren voi olla vaikeaa tunnistaa kiusaamisen rajoja internetympäristössä. Empatiakyky häviää helposti ruudun taakse, jolloin internettiin voidaan kirjoitella toista ihmistä vahingoittavia kommentteja. Kaiken lisäksi netissä tapahtuva kiusaaminen voi näkyä hyvinkin laajalle ihmisjoukolle, jolloin kiusaaminen voi riistäytyä käsistä. Mediakasvatuksessa korostetaan, että sananvapautteen kuuluu myös vastuu. Internetmaailmassa kunnioitus toista ihmistä kohtaan on yhtä tärkeää kuin kasvokkain käytävissä keskusteluissakin. (MLL 2018, viitattu 29.1.2019.)

Nuorten arjessa reaali maailman ja netin digitaaliset ympäristöt limittyvät yhteen. Yksilötasolla vuorovaikutus verkossa asettuu kiinteäksi osaksi arjen kasvokkain kohtaamisia ja sosiaalisia verkostoja. Aktiiviseen netinkäyttöön liittyy omat riskinsä riippuvuudesta kiusaamiseen tai ahdisteluun. Mediakasvatuksen avulla voidaan minimoida näitä riskejä ja opettaa nuorelle tervettä kritiikkiä esimerkiksi sosiaalisessa mediassa toimimiseen ja yksityisyyden turvaamiseen. (Mediakasvatusseura ry 2013, 4–16.)

TAULUKKO 2. Nuorten suoja- ja riskitekijät mediasuhteessa (Salokoski & Mustonen 2007, 30)

SUOJATEKIJÖITÄ	RISKITEKIJÖITÄ
Mediataidot, kriittisyys	Hyväuskoisuus
Turvalliset ihmissuhteet	Ihmissuhteiden turvattomuus ja vähäisyys
Hyvät sosiaaliset taidot	Heikot sosiaaliset taidot
Myönteiset, eettiset, kehitystä tukevat sisällöt	Median sisällöt, jotka kehitystasolle sopimattomia (mahdoton ymmärtää, liian voimakkaita tunteita)
Median monipuolinen käyttö	Todellisuutta pakeneva motivaatio, vahva mielialaa kohottava vaikutus
Vanhempien ohjaus ja valvonta	Vanhempien välinpitämättömyys
Läheisten ihmisten omat mallit	Läheisten ihmisten omat mallit

Median käyttö ei sinällään ole uhkatekijä nuoren kehitykselle, mutta sen lukutaidottomuus on (Lundvall 2015, 10). Valitettavasti viime vuosina nuorten asenne lukemista kohtaa on muuttunut kielteisemmäksi, mikä on osaltaan heikentänyt myös muita lukutaitoja. Yläasteelle siirryttäessä lukeminen vähenee usein entisestään, erityisesti poikien kohdalla. Lukutaidon puolustaminen ja edistäminen on koko kansakunnan etu, sillä lukutaitoa nuori tulee tarvitsemaan läpi elämän. Hyvä lukutaito korreloituu menestykseen myös muilla elämän osa-alueilla, joten pahimmillaan heikko lukutaito voi johtaa jopa syrjäytymiseen. (Lukukeskus 2015, viitattu 30.1.2019.) Medialukutaito ei myöskään missään tapauksessa saisi olla luokka- tai sosioekonominen kysymys, vaan sen olisi oltava jokaisen lapsen ja nuoren oikeus. (Lundvall 2015, 12.)

3 MEDIAKASVATUS

Mediakasvatus on monitieteinen tutkimusalue, jonka kohderyhmänä ovat niin lapset kuin aikuisetkin. Oleellisesti se liittyy viestintä- ja kasvatustieteisiin, mutta sitä tehdään myös monilla muilla tieteenoaloilla. Mediakasvatuksen avulla edistetään ja vahvistetaan kansalaisten taitoja ja valmiuksia mediakulttuurissa elämiseen. Mediakasvatuksen avulla opitaan havaitsemaan ja tarkastelemaan median vaikutuksia ja merkityksiä yksilöille ja yhteiskunnalle. Mediakasvatuksen tavoitteena on vahvistaa osallisuutta, oman mediasuhteen tiedostamista, kriittistä medialukutaitoa sekä hyvinvointia. (Mediakasvatusseura ry 2018, viitattu 16.1.2019.) Mediakasvatus onkin oppimista ja kasvua median parissa. Mediakasvatuksesta puhutaan, kun halutaan tietoisesti vaikuttaa yksilön median käyttöön ja mediataitoihin. Mediakasvatuksen yhtenä päätavoitteena voidaan pitää kriittistä media- lukutaitoa. (Mediakasvatuskeskus Metka ry 2018, viitattu 16.1.2019.)

Mediakasvatuksen toteuttamistarpeet ovat syntyneet useammista eri ympäristöistä. Kodeissa ollaan oltu huolissaan lasten liiallisesta ja arveluttavasta mediankäytöstä, mutta toisaalta taas mediataitoja voidaan pitää tämän päivän tietoyhteiskunnan vaatimuksina. (Merilampi 2014, 35.) Mediasuhteen lähempää tarkastelua tarvitaan, kun puhutaan mediakasvatuksesta. Sillä tarkoitetaan opastusta mediataitoihin, jotka ovat tänä päivänä välttämättömiä jokaiselle kansalaiselle. (Merilampi 2014, 11.)

3.1 Media- ja informaatiolukutaito

Lukutaidosta voidaan löytää monia eri ulottuvuuksia. Media- ja informaatiolukutaidon perustana on hyvä perinteinen lukutaito, josta edetään edistyneempiin ja kriittisiin lukutaitoihin. (Kupiainen & Sintonen 2009, 55.) Kriittinen lukija osaa tarkastella tekstissä esiintyviä puhuttelutapoja, suostutteluja ja valtasuhteita. Kriittisyys ei tarkoita itsessään negatiivista suhtautumista, vaan se on asenne, jolla kohteeseen tartutaan. (Kupiainen & Sintonen 2009, 58–59.)

Kun tietokoneet yleistyivät 1980-luvulla alettiin puhua tietokonelukutaidosta, digitaalisesta lukutaidosta, elektronisten tekstien lukutaidosta sekä informaatiolukutaidosta. **Informaatiolukutaidon** käsite yleistyi 1970-luvulla kirjastotieteen ja informaatiotieteen alueilla. Informaatiolukutaidossa ko-

rostetaan tiedonlähteille pääsyn tärkeyttä sekä informaation laadun arvioinnin, luomisen ja jakamisen mahdollisuutta. Informaatiolukutaitoinen henkilö osaa myös käyttää monipuolisesti eri välineitä, kanavia ja formaatteja. (Merilampi 2014, 138–139.)

Medialukutaito laajentaa informaatiolukutaidon käsitettä ja ottaa huomioon myös visuaalisen lukutaidon määrittelyt. **Medialukutaidossa** tiedostetaan kriittisemmin medioiden tavat rakentaa merkityksiä. Medialukutaidon opetuksen teoriapohdintoissa on nähtävissä mediatekstien lukemisen aktiivisen luonteen korostuminen. Medialukutaitoa voidaan pitää yhteiskunnallisen kontrollin ja ohjailun välineenä. Lisäksi tarvitaan myös mediatekstien kirjoitustaitoa. Informaatio ei ole vain medialukijan ja kirjoittajan ulkopuolella oleva ilmiö, vaan se edellyttää omakohtaista ajattelua ja tuntemista. Luku- ja kirjoitustaidon kehittämisessä pohdiskelun oppimisella on suuri merkitys. Mediatekstien ymmärtämisessä on aina kyse kyvystä ja halusta pohtia sitä, mitä kuulee ja näkee. (Merilampi 2014, 139–141.) Käsitteenä medialukutaito painottaa sisältöjen ja mediakulttuurin kriittistä ymmärtämistä sekä omaa ilmaisua ja tekemistä. Suomessa medialukutaitoa on lähestytty tietoyhteiskunnan kansalaistaitona, joten se on helppo yhdistää yleissivistävään koulutukseen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 22.)

Monilukutaidon käsite on yläkäsite monelle eri lukutaidolle. **Monilukutaito** merkitsee taitoa hankkia, yhdistää, muokata, tuottaa, esittää ja arvioida tietoa eri muodoissa ja ympäristöissä erilaisten välineiden avulla. (Rasi & Kangas 2018, 16–17.) Monilukutaitoa voidaan pitää niiden taitojen kokonaisuutena, joita tarvitsemme läpi elämän, voidaksemme toimia osana jatkuvasti muuttuvaa yhteiskuntaa. Monilukutaidot ovat kaikille tarpeellisia iästä ja koulutustaustasta riippumatta, ja niillä on yhteys myös syrjäytymisen ehkäisyyn. (Pöyhönen 2018, viitattu 24.1.2019.)

3.2 Kirjasto mediakasvattajana

Mediakasvatuskin on moninainen käsite, johon kuuluu useampia eri määritelmiä. On pohdittu paljon, onko vastuu mediakasvatuksesta kodeilla, päiväkodeilla, kouluilla vai kirjastoilla. Alan asiantuntijoiden mielestä vastuu mediakasvatuksesta on kaikilla niillä ympäristöillä, joissa lapsi toimii tai on tekemisissä median parissa. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa mediakasvatus on määritetty vuodesta 2004 perusteiden mukaisesti medialukutaitona, erityisesti äidinkielen ja kirjallisuuden sekä kuvataiteen oppiaineiden kohdalla. (Sallmén 2009, 9–10.)

Mediakasvatus voi olla kasvua ja oppimista median parissa, mutta toisaalta sillä myös yritetään tietoisesti vaikuttaa yksilön median käyttöön ja mediataitoihin. Mediakasvatuksen yksi tärkeä tavoite kirjaston osalta on medialukutaidon kehittäminen. Lisäksi kirjastonkin tarjoamassa mediakasvatuksessa on tärkeää opettaa eri medioiden käyttöä, ja suojata etenkin lapsia niiden arveluttavilta puolilta. Kirjastoissa mediakasvatuksen juuret ovat syvällä perinteissä, sillä tiedonhaku ja kriittinen arviointi ovat aina olleet kirjaston ominta aluetta. (Sallmén 2009, 9–10.)

Mediakasvatus on saanut oman teemaviikkonsa, jonka tavoitteena on kehittää lasten, nuorten ja aikuisten mediataitoja sekä vahvistaa aikuisten valmiuksia mediakasvatukseen. Mediataitoviikkoa vietetään ympäri maata helmikuun toisella viikolla. Myös kirjastot ovat mukana teemaviikossa, jolloin käsitellään mediakasvatukseen liittyviä ilmiöitä yhdessä lasten, nuorten ja aikuisten kanssa. (Alajärvi 2019, viitattu 4.2.2019.)

Mediakasvatuksen tehtävä kirjastoissa on edistää kansalais- ja tietoyhteiskuntavalmiuksia, sosiaalista vahvistumista ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa toimintaa. Mediakasvatuksen tarve liittyy viestinnän ja mediakulttuurin sekä tieto- ja viestintäteknologian kasvuun. Kirjastoissa tapahtuvan mediakasvatuksen tehtävänä on tukea etenkin yleissivistystä ja elinikäistä oppimista. (Sallmén 2009, 15.) Kirjastolla voi ajatella olevan monia etuja mediakasvatuksen saralla, sillä kirjaston käyttäjiä löytyy kaikista ikäluokista, sosioekonomisista taustoista ja elämäntilanteista. Kirjastot ovat matalan kynnyksen paikkoja, joissa on käytettävissä ainutlaatuinen kokoelma erilaisia tekstityyppejä. Lisäksi kirjastot ovat myös aktiivisia teknologian käyttäjiä. (Mustikkamäki 2016, 86.)

Kirjastotyössä mediakasvatuksen tulee saada oma paikansa, ja siihen täytyisi saada myös resursseja. Kirjastoilla on itse asiassa hyvinkin pitkät perinteet mediakasvatuksen tarjonnassa, mutta aina sitä ei olla selvästi tiedostettu. Kirjasto on tarjonnut jo pitkään tiedonhaun opastusta, lukemaan innostamista, kirjavinkkausta, satutunteja sekä kirjastonkäytön opetusta, jotka kaikki omalta osaltaan tukevat mediakasvatuksellisia tavoitteita. (Sallmén 2009, 11–12.) Kirjaston tehtävänä on myös seurata teknologian muutosta ja vakiintumista, ennakoida mitä tietoja ja taitoja uuden teknologian käyttö vaatii, sekä ylläpitää ja kehittää uusia lukutaitoja (Suomen kirjastoseura 2014, 7).

Mediakasvatuksen yhteydessä kirjastosta voidaan puhua kolmantena tilana, sillä se sijaitsee kodin, työn ja koulun ulkopuolella. Kirjastossa ei olla kiinni koulun oppimiskeskeisyydessä, vaan kirjastonkäyttäjä voi itse toteuttaa itseään ja hyödyntää sisältöjä mielensä mukaan. Sisältöjen saavutetta-

vuus onkin olennaisessa osassa mediakasvatustyötä ajatellen. Mediaelämyksiä tuottavilla sisällöillä kirjaston on myös mahdollista tavoittaa esimerkiksi nuoria, joita asiakasryhmänä muuten voi olla vaikea saada kirjastonkäyttäjiksi. (Suomen kirjastoseura 2014, 7–8.)

Kirjastojen tehtäviä mediakasvatuksen alueella voidaan jaotella moniin eri osa-alueisiin. Kirjaston opettamien tiedonhallintaitojen tavoitteena on vahva informaatiolukutaito. Kirjastoissa on vankka tietoperusta siitä, mitä kuuluu hyvään tiedonhankintaan. Pitkäjänteinen yhteistyö kouluopetuksen kanssa auttaa kirjastoa vakiinnuttamaan paikkaansa lasten ja nuorten mediakasvattajana. Lisäksi perinteisen lukutaidon ylläpitäminen ja lukemaan innostaminen on aina ollut kirjastojen tehtävä. Perinteisestä lukutaidosta nuori etenee uusiin ja laajempiin lukutaitoihin. Esimerkiksi kirjastojen tarjoamien pelien avulla voidaan kehittää nuorten pelilukutaitoa. (Sallmén 2009, 15–19.)

Sosiaalisen median tuntemus ja sen hyödyntäminen on myös nykyään tärkeä osa kirjastotyötä. Sosiaalinen media antaa kirjastolle mahdollisuuden tulla näkyvämmäksi ja olla siellä missä lapset ja nuoret ovat. Sosiaalisen median avulla kirjasto voi esitellä toimintaansa, markkinoida palveluitaan, sekä lisätä tietoisuutta kirjaston tulevista tapahtumista. Sosiaalinen media on myös hyvin vuorovaikutteinen ympäristö, joten siellä on mahdollista saada välitöntä asiakaspalautetta. (Sallmén 2009, 20.)

Lisäksi kirjaston mediakasvatukselliseen tehtävään voisi vielä lisätä tekijänoikeuslakien opettamisen, sillä ne liittyvät myös hyvään informaatio- ja medialukutaitoon. Tekijänoikeudet voivat olla lapsille ja nuorille heikosti avautuvia, joten kirjasto voi esittää tiedon ymmärrettävämmässä muodossa. Kirjaston tehtävä on siis tukea nuorten oppimista ja toimia apuna tiedonhakuun ja monilukutaitoihin liittyvissä asioissa. (Sallmén 2009, 15–21.)

TAULUKKO 1. Kirjastojen keskeiset mediakasvatuksen alueet (Sallmén 2009, 15–21)

TIEDONHAKU JA TIEDONHALLINTATAIDOT		Tavoitteena informaatiolukutaito
UUDET LUKUTAIDOT		Tavoitteena medialukutaito
DIGITAALISET PELIT		Tavoitteena pelilukutaito
SOSIAALINEN MEDIA		Tavoitteena verkostoituminen
TEKIJÄNOIKEUKSIEN TUNTEMUS		Tavoitteena informaatiolukutaito, medialukutaito, pelilukutaito

Kirjastojen tarjoamaa mediakasvatusta on määritelty erilaisissa asiakirjoissa ja muissa julkaisuissa, joilla on pyritty kehittämään mediakasvatuksen sisältöjä ja sen vakiintumiseen tähtääviä toimenpiteitä. Erilaisten hankkeiden kautta mediakasvatuksen paikkaa kirjastoissa on vakiinnutettu ainakin vuodesta 2006 alkaen. (Mustikkamäki 2016, 82.) Kirjastoilta löytyy nykyään myös pedagogista osaamista, vaikka vaatimukset asiakkaiden ohjaamisessa ja opastamisessa ovat vaatineet totuttelua. Kirjastoammattilaiset ovatkin ahkeria täydennyskouluttautujia aina pedagogisiin pätevyksiin ja tutkintoihin saakka. Kirjastoissa on totuttu ryhmien ohjaamiseen, sillä eri luokka-asteiden koululaiset ja opiskelijat saavat monissa kirjastoissa säännöllisesti opastusta kirjaston resurssien käyttöön. Tilan, sisältöjen ja teknologian lisäksi kirjastoissa on siis myös pätevää ja aktiivista henkilökuntaa. (Mustikkamäki 2016, 86.)

Informaatiotulvan ja medioiden moninaisuuden keskellä nykyihminen tarvitsee selviämistaitoja. Tieto muuntuu ja uusiutuu jatkuvasti, ja tämä vaikuttaa ratkaisevasti koko elämäämme. Kirjastot ovat jo pitkään tarjonneet kansalaisille kirjastonkäytön ja tiedonhaun ohjausta. Informaatiolukutaidon opetuksessa kyse on kyvystä tunnistaa tiedontarve, hakea ja paikantaa tietoa sekä arvioida sitä kriittisesti, eettisten periaatteiden mukaisesti. Kirjaston tarjoaman tiedonhaun opastuksen avulla ihminen voi käyttää tietoa uudelleen esimerkiksi osana omia tekstejään. (Asikainen 2009, 27–29.)

Internetistä on kaikkine tietoavaruuksineen tullut keskeinen tiedonlähde, mutta silti monen nuoren tiedonhakutaidot ovat puutteelliset. Hakukonehaut tuottavat vain rajallista pintatietoa, jolloin syvemmät ja laadultaan paremmat tietokannat jäävät käyttämättä. Nettitiedonhakijat ovat usein turhan kärsimättömiä, jolloin helpointa on käyttää tiedonlähteenä Googlea tai Wikipediaa. Ongelmalliseksi tämä muodostuu, jos kaiken lisäksi tietoon suhtaudutaan täysin kritiikittömästi. Kirjaston tukemaa informaatiolukutaitoa voidaan siis pitää kansalaistaitona, sillä informaatiolukutaitoisella nuorella on hyvät valmiudet varsinaiseen oppimiseen. (Asikainen 2009, 30–31.) Kirjasto voi kannustaa nuoria lukemaan monipuolisesti ja kehittämään jatkuvasti omia lukutaitojaan. Koulun ja kirjaston yhteistyö syntyy, kun koulun ja kirjaston ihmiset verkottuvat ja tulevat toisilleen tutuiksi. (Luukkanen 2009, 192–202.)

4 YLÄKOULUN JA KIRJASTON YHTEISTYÖ OULUSSA

Peruskoulun vuosiluokilla 7–9 äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen tehtävänä on edistää oppilaiden kielellisiä ja kulttuurisia taitoja monimuotoisissa viestintäympäristöissä. Opetuksen tavoitteena on rakentaa yhteisöllinen ja oppimaan oppimisen taitoja kehittävä oppimisympäristö, joka tarjoaa runsaasti kielellisiä virikkeitä sekä mahdollisuuksia etsiä, käyttää ja tuottaa tietoa laajoistakin tekstikonaisuuksista myös monimediaisissa ympäristöissä. Oppilaita ohjataan turvalliseen ja vastuulliseen mediankäyttöön, ja opetuksen yhtenä osa-alueena on ohjata oppilasta kehittämään erittelevää ja kriittistä lukutaitoa sekä monipuolistamaan lähteiden käyttöä. Oppilaita opastetaan toimimaan verkossa eettisesti yksityisyyttä ja tekijänoikeuksia kunnioittaen. Opettajien tehtävä on rohkaista nuoria ilmaisemaan ajatuksiaan kirjoittamalla ja tuottamalla monimuotoisia tekstejä, jolloin mediakasvatuksella pyritään myös vahvistamaan nuoren osallisuutta ja aktiivista kansalaisuutta. (Opetushallitus 2014, 103–108.)

4.1 Kirjasto ja yläkoulu

Mediakasvatuksen alalla yleistä kirjastoa voidaan pitää koulun tärkeimpänä yhteistyökumppanina. Yläkouluiässä oppilaan tulisi tottua tiedonhankintaan ja -käyttöön sekä harjaantua aktiiviseksi ja kriittiseksi lukijaksi. Kirjastoammattilaisella on tärkeä rooli medialukutaidon pohjalla olevan perinteisen lukutaidon edistäjänä. Etenkin kouluyhteistyössä korostuu kirjaston rooli lukutaidon edistäjänä ja lukemaan innostajana. (Mäkinen-Laitila 2009, 117–120.)

Koulun ja kirjaston yhteistyö vaatii kirjastoammattilaisten ja opettajien säännöllistä yhteydenpitoa. Yhteistyö vaatii päivitetyn yhteistyösuunnitelman, johon mediakasvatus myös sisältyy. Kirjastot voivat työstää opetuspaketteja, joita voidaan myös muokata koulun tarpeiden mukaan. Kirjasto välittää tiedon kirjaston palveluvalikoimasta, ja kirjasto voi myös kouluttaa opettajia mediakasvatukseen liittyvissä asioissa. Kirjasto toimii siis yhtenä oppimisen tilana yhteistyössä koulun kanssa. (Suomen kirjastoseura 2014, 11.)

4.2 Oulun kaupunginkirjasto ja yläkoulun kirjastoreitti

Oulun kaupunginkirjastoa voidaan pitää kaikille avoimena kulttuurin, tiedon ja sivistyksen keskuksena, joka toimii osana kansallista ja kansainvälistä kirjastoverkkoa. Kirjasto kuuluu OUTI-kirjastokimppaan, johon kuuluu yhteensä 16 kuntaa. Kirjastoilta löytyy yhteinen aineistorekisteri sekä kirjastojärjestelmä. Kirjasto tarjoaa käytettäväksi monipuolisen ja uudistuvan kokoelman, joten se on myös haluttu yhteistyökumppani. Kirjaston palvelukulttuuri on aktiivista ja tasa-arvoista. Kirjasto ottaa huomioon erilaiset asiakasryhmät, ja se tukee kokoelmillaan ja palveluillaan yhtäläisiä oikeuksia sekä mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja virkistytymiseen. Kirjasto toimii aktiivisessa yhteistyössä koulujen kanssa, ja pyrkii lisäämään lasten ja nuorten lukuintoa monin eri keinoin. Kirjastoreittiä kulkemalla jokainen oululainen koululainen pääsee kouluvuosiensa aikana tutustumaan kirjastoon ja sen tarjoamiin palveluihin. Kirjastoreittien tarkoituksena on kannustaa lapsia ja nuoria aktiiviseen lukuharrastukseen sekä monipuolisten tiedonhankintataitojen oppimiseen. (Oulun kaupunginkirjasto 2018, viitattu 27.2.2019.)

Oulun kaupunginkirjasto tarjoaa 7.–9.-luokkalaisille omat kirjastoreitin sisällöt. Yläkoulun kirjastoreitissä 7.-luokkalaiset käyvät kirjastossa ja osallistuvat tiedonhaun opetukseen tai vaihtoehtoisesti kirjavinkkaukseen. Tiedonhaun opetus on myös mahdollista järjestää koululla, jolloin kirjastovierailulle sovitaan eri ajankohta. Tiedonhaun opetukset liitetään oppimistehtäviin, joihin opettaja ja kirjastonhoitaja suunnittelevat yhteistyössä tiedonhaun aiheen. Kirjaston tarjoamalla tiedonhaun opetuksella pyritään vahvistamaan nuorten kirjaston tietokannan käyttötaitoja. Kirjasto siis rohkaisee nuoria monipuolisempaan aineistonkäyttöön, ja nuori voi opetella hakemaan tietokannasta esimerkiksi vieraskielisiä aineistoja. Lisäksi Oulun kaupunginkirjasto tarjoaa mobiilitehtäviä nuorten tiedonhaun tueksi. Näiden tehtävien avulla tiedonhakua voidaan harjoitella kouluissa myös itsenäisesti. (Oulun kaupunginkirjasto 2018, viitattu 1.2.2019.)

Oulun kaupunginkirjaston sivuilta löytyy monia erilaisia materiaaleja mediakasvatustyön tueksi. Materiaaleista löytyy tarkempaa tietoa ikärajoista, tekijänoikeuksista sekä lähdekritiikistä. Sivujen kautta pääsee tutustumaan Monilukutaituri mediaviidakossa -hankkeeseen, joka antaa kattavia työpajamalleja koulun ja kirjaston yhteistyöhön. Hanke on Porsse -kirjastojen ja mediakasvatuskeskus Metkan toteuttama. Opas nimeltä Netiketti kertoo, miten internetmaailmassa kannattaa käyttäytyä. Oulun kaupunginkirjaston tarjoama tiedonhakijan reitti on myös hyvä apu monelle nuorelle uutta tietoa etsiessä. Materiaali pohjautuu tutkivan oppimisen malliin, jossa tiedonhankin-

ta nähdään laajempina prosessina. Lisäksi materiaaleista löytyy nuorten mediakasvatukseen liittyen julisteita, jotka ovat hyviä tulostettavaksi esimerkiksi koulujen seinille. (Oulun kaupunginkirjasto 2018, viitattu 1.2.2019.)

TUNNISTA VALEUTINEN

TARKISTA TAUSTAT
Tutki jutun julkaissut sivusto.
Mikä on sen tarkoitus ja kuka ylläpitäjä?

LUE KOKO JUTTU
Klikkiotsikot hämäävät.
Mikä on koko tarina?

KUKA ON TEKIJÄ?
Hae tietoa tekijästä. Onko tekijä luotettava, onko häntä edes olemassa?

MIHIN JUTTU PERUSTUU?
Ava linkit. Tukeeko esitetty taustatieto tarinaa?

TARKISTA PÄIVÄMÄÄRÄ
Milloin uutinen on julkaistu?
Onko se enää ajankohtainen?

ONKO SE PILA?
Erikoinen uutinen voi olla pila.
Tarkista sivusto ja kirjoittaja.

TARKISTA ASEENTEESI
Mieti, voivatko omat ennakkoluulosi vaikuttaa arvioosi uutisesta.

KYSY ASiantuntijalta
Kysy kirjastonhoitajalta ja tarkista muut uutissivustot.

Käännös: Suomen kirjastoseura

IFLA
International Federation of Library Associations and Institutions
www.ifla.org

KUVA 1. Ohjeet valeutisen tunnistamiseen (IFLA & Suomen kirjastoseura 2017). Juliste on tulostettavissa myös Oulun kaupunginkirjaston sivuilta.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa Oulun kaupunginkirjaston tarjoamaa mediakasvatusta yläasteikäisille sekä selvittää mediakasvatustyön kehittämismahdollisuuksia yhteistyössä informaattikoiden ja opettajien kanssa. Tutkimuksessa tarkastellaan kirjaston roolia nuorten mediakasvattajana, ja samalla kehitetään myös yläkoulun ja kirjaston yhteistyötä.

5.1 Tutkimusmenetelmät

Koska tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kirjastohenkilöstön ja opettajien ajatuksia sekä tarvetta nuorten mediakasvatukselle, valittiin tutkimusmenetelmäksi laadullinen eli **kvalitatiivinen tutkimus**. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on inhimillisen ymmärryksen lisääminen, joten se sopii mediakasvatusaiheeseen hyvin. Laadullinen tutkimus voi parhaimmillaan tarjota uusia oivalluksia, joten mediakasvatustyön kehittämismahdollisuuksia selvittäessä se tuntui hyvältä vaihtoehdolta.

Laadullisen tutkimuksen menetelmäksi valittiin **ryhmäteemahaastattelu**. Haastattelut toteutettiin suullisesti sekä osa opettajien haastatteluista kyselylomakkeen avulla. Suulliset haastattelut antoivat mahdollisuuden pohtia aihetta tarkemmin, ja myös haastattelijalle mahdollisuuden esittää lisäkysymyksiä. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin (Hirsjärvi & Hurme 2015, 47). Haastattelussa haluttiin haastatella sekä informaattikoita että yläkoulun opettajia, sillä molempien näkemykset ovat tarpeen nuorten mediakasvatusta sekä koulun ja kirjaston yhteistyötä kehittäessä.

Haastattelu on hyvin joustava tutkimusmenetelmä, joten vuorovaikutustilanteessa haastattelijalla on mahdollista suunnata tiedonhankintaa (Hirsjärvi & Hurme 2015, 34). Tässä tutkimuksessa haastattelun tehtävänä oli kartoittaa Oulun kaupunginkirjaston tarjoamaa mediakasvatusta, ja samalla myös selvittää kehittämismahdollisuuksia ja -haasteita. Oulun kaupunginkirjaston sivuilta sai kyllä tietoa kirjaston ja yläkoulun yhteistyöstä, mutta haastattelun avulla oli mahdollista syventää näitä tietoja.

5.2 Haastattelut

Tutkimus toteutettiin informaattikoiden ja opettajien ryhmäteemahaastatteluilla. Haastatteluajan kohta sovittiin erään informaattikon kanssa, ja loppujen lopuksi haastatteluun osallistuikin kolme kouluysteistä vastaavaa informaattikkoa. Informaattikoiden ryhmähaastattelu sujui todella hyvin, sillä mediakasvatus ja kouluysteistyö herätti heissä paljon keskustelua.

Opettajista suulliseen haastatteluun löytyi vain kaksi vapaaehtoista, joten lisäksi haastateltiin osaa äidinkielen opettajista sähköpostiin lähetetyn kyselylomakkeen avulla. Näin saatiin vähän laajempi kuva myös opettajien näkemyksistä aiheeseen liittyen. Kyselylomakevastauksiin vastasi kaksi äidinkielen opettajaa. Opettajien suulliseen haastatteluun osallistuivat musiikin sekä äidinkielen opettajat. Tämäkin haastattelu sujui hyvin luontevasti, sillä mediakasvatukseen löytyi monia erilaisia näkökulmia eri oppiaineisiin liittyen.

Aikaa varsinaisiin haastattelutilanteisiin varattiin noin puoli tuntia, sillä sekä opettajien että informaattikoiden aika oli rajallinen muiden kiireiden vuoksi. Puolessa tunnissa molemmista haastatteluista sai kuitenkin yllättävän hyvin irti, sillä aihe selvästi herätti monenlaisia ajatuksia. Molemmat haastattelutilanteet nauhoitettiin, jotta niiden litterointi ja analysointi olisi helppo toteuttaa.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Informaatikoiden ja opettajien teemahaastatteluiden avulla haluttiin saada vastauksia tutkimuskysymyksiin sekä lisää tietoa seuraavista osa-alueista:

- Oulun kaupunginkirjaston tarjoama mediakasvatus
- Yhteistyö kirjaston ja yläkoulun välillä
- Kirjaston rooli nuorten mediakasvattajana
- Kirjaston pedagoginen osaaminen, lisäkoulutuksen tarve
- Keinot nuorten lukemaan innostamiseen
- Mediakasvatustyön kehittämismahdollisuudet

6.1 Mediakasvatus Oulun kaupunginkirjastossa

Oulun kaupunginkirjaston koulu yhteistyöstä vastaavat informaattikot kokivat mediakasvatuksen hyvin laajana alueena, jossa vastuuta on pakko jakaa tasaisesti kodin, koulun ja kirjaston välillä. He painottivat, että koulujen mediakasvatuksessa näkyy enemmän oma ilmaisu ja tekeminen, kun taas kirjaston tarjoamaan mediakasvatukseen kuuluvat enemmän lukutaidot, tiedonhaku sekä kriittinen arviointi. Samankaltaiseen tulokseen päästiin myös opettajien vastauksissa, sillä opetuksessa mediakasvatus näkyi erityisesti nuorten aktiivisen kansalaisuuden ja osallisuuden vahvistajana. Koulun tarjoamassa mediakasvatuksessa myös opetettava aine määritti pitkälti, minkä tyyppistä mediakasvatusta voidaan ottaa mukaan opetussisältöihin. Äidinkielen opetuksessa painotettiin nuorten omaa osallistumista esimerkiksi sanomalehteen kirjoittamisen muodossa, kun taas musiikin oppiaineessa mediakasvatus näkyi enemmän esimerkiksi elokuva- ja televisiomusiikkiin tutustumisen muodossa.

Oulun kaupunginkirjaston koulu yhteistyössä mediakasvatus näkyy jo jollain tapaa, mutta kirjaston osalta vastuunjakoa ja mediakasvatuksen vakiinnuttamista pohditaan parhaillaan. Yksi informaattikoista oli toteuttanut yhteistyössä koulun kanssa mediakasvatusteemaisen opetustuokion, jossa arvioitiin oppilaiden kanssa eri medioiden luotettavuutta tietyn aihealueen käsittelyssä. Kirjaston osalta mediakasvatus näkyi erityisesti tiedonhaun opetuksessa sekä lähdekriittisyyteen kasvattamisessa. Kirjasto myös pyrkii tarjoamaan sisältöjä koulujen omien tarpeiden mukaan.

6.2 Yläkoulun ja kirjaston yhteistyö

Oulun kaupunginkirjaston kouluyhteistyöstä vastaavien informaattikoiden vastuualueet on jaettu alueittain. Informaattikot painottivat, että kirjastoreitin sisältöjen toteutuminen ei missään nimessä saa olla vain koulun varassa, vaan se vaatii jatkuvaa aktiivisuutta kirjaston henkilöstöltä. Informaattikot myös arvioivat yhdessä kirjastoreitin sisältöjen toteutumista. Hyvä yhteistyö rakentuu informaattikoiden sekä äidinkielen opettajien aktiivisesta yhteydenpidosta.

Äidinkielen opettajat kokivat yhteistyön kirjaston kanssa positiivisena asiana. Kirjaston kanssa on helppo tehdä yhteistyötä, sillä kirjasto on siihen hyvin valmis. Yhteistyö on tiivistä ja se on sujunut hyvin sekä kirjaston että koulun näkökulmasta. Kirjaston ja yläkoulun yhteistyöhön kuuluivat tiedonhaun opetukset ja kirjavinkkaukset. Lisäksi kirjastolta tuli välillä vieraita koululle ja myös koulu vieraili kirjastolla. Kirjastovierailuilla opettajat kannustivat oppilaita kirjastokortin hankintaan. Opettajilla oli myös kiinnostusta osallistua luokan kanssa esimerkiksi kirjaston tarjoamiin runo- ja tiedonhakupajoihin. Äidinkielen opettajat kokivat kirjastoyhteistyön olevan helposti liitettävissä opetettaviin oppisisältöihin.

Informaattikot näkivät koulujen yhteyksissä toimivilla kirjastoilla olevan monia etuja yhteistyön rakentamiseen nuorten kanssa. Kun kirjasto ei ole erillisessä rakennuksessa, vaan osa koulun ja oppilaiden arkea, on sinne helppo tulla milloin vain. Joskus nuoret saattavat eksyä kirjastoon ikään kuin vahingossa. Yläasteikäisissä nuorissa on kohderyhmänä omat haasteensa, joten informaattikoiden pedagoginen osaaminen onkin päivittäistä kohtaamista nuorten kanssa. Nuorten mielikuvat kirjastosta voivat olla hyvinkin stereotyyppisiä, joten nuorten lähestyminen ja innostaminen ovat tärkeä osa yhteistyötä.

6.3 Mediakasvatus ja lisäkoulutuksen tarve

Mediakasvatukseen lisäkoulutusta olivat valmiita vastaanottamaan niin opettajat kuin informaattikotkin. Yksi opettajista totesi, että varsinkin tietoa uusista sovelluksista saisi olla enemmän. Opettajien mielestä materiaalia mediakasvatukseen on paljon tarjolla, mutta olisi hyvä saada myös lisää varsinaista koulutusta mediakasvatukseen liittyen. Myös tekijänoikeuslakeja pidettiin haastavana osana opetustyötä, joten niihin kaivattaisiin lisää koulutusta ja selkeämpiä ohjeita. Haastatelluilla opettajilla oli jo pitkä työura takana, mutta media oli muuttunut paljon heidän opiskeluajoistaan.

Mediakasvatukseen liittyvistä asioista ei niihin aikoihin liikaa puhuttu. Opettajat kokivat lisäkoulutuksen tärkeänä, jotta he voisivat toimia itsekkin jatkuvasti vastuullisina mediakasvattajina nuorille. Opettajat olivat halukkaita saamaan lisäkoulutusta niin mediakasvatukseen kuin tiedonhakuunkin liittyen.

Informaattikoiden mielestä uusien kouluysteistyöstä vastaavien kirjastonhoitajien hyvä perehdytys on todella tärkeää. Kirjastoalalle ei vaadita pedagogista pätevyyttä, mutta yhdeltä haastateltavista informaattikoista löytyi myös aiempi opettajan tutkinto. Opetustuokioiden ja suunnitelmien koostaminen ei kuitenkaan ole aivan yksinkertaista, joten informaattikoilta odotetaan myös jonkinlaista pedagogista osaamista. Perehdytyksessä onkin tärkeää tukea uuden työntekijän valmiuksia näihin asioihin. Nuorten kanssa hyvällä asenteella ja motivaatiolla pärjää jo pitkälle, mutta koulutus tuo lisää varmuutta omaan tekemiseen.

6.4 Nuorten lukemaan innostaminen

Opettajien vastauksia yhdisti sama näkemys siitä, että nuorten lukutaito on heikentynyt heidän työuransa aikana. Välinpitämättömyys oikeakielisyyteen on kasvanut ja lukeminen on monelle nuorelle haasteellista. Sanavarasto on nykynuorilla suppeampi ja myös puhekielen ilmaisuja käytetään liikaa. Toisaalta myös englannin kielen vaikutus on nähtävissä tämän päivän nuorten suomen kielessä. Nuoret lukevat selvästi vähemmän kuin aiemmin ja heillä on myös vaikeuksia tunnistaa tekstilajeja. Erään opettajan mielestä hyvä luku- ja kirjoitustaito kulkevat usein käsi kädessä, mutta valitettavasti heidän koulullaan taitavat kirjoittajat ja ahkerat lukijat ovat harvinaisia.

Opettajien haastattelussa tuli myös ilmi, että nykynuorilta puuttuu usein tietynlainen pitkäjänteisyys lukemista kohtaan. Sosiaalisessa mediassa voidaan lukea paljon erilaisia sisältöjä, mutta varsinaiseen kirjan lukemiseen ei löydy riittävästi keskittymiskykyä. Opettajat kuitenkin pyrkivät kannustamaan nuoria lukemaan kertomalla, että hyväksi lukijaksi tullaan vain aktiivisella harjoittelulla. Opettajat pitivät tiedonhaun harjoituksissa tärkeänä, että nuoret saisivat etsiä luettavaa myös oman mielenkiintonsa mukaan ja valita sopivia hakusanoja itseään kiinnostavista aihealueista.

Opettajien näkemysten mukaan nuorten kohdalla lukemaan innostamisessa on omat haasteensa, sillä hyväksi lukijaksi kasvatetaan jo pienestä pitäen. Lapselle ääneen lukeminen rikastuttaa kieltä ja

rauhottaa lasta, joten valmiudet lukemaan oppimiseen ja lukutaidon kehittymiseen lähtevät jo varhaislapsuudesta. Jos nuorella ei ole mitään aiempaa kosketusta kirjoihin, lukemaan innostaminen tapahtuu aivan liian myöhään. Nuorella voi olla myös heikot monilukutaidot, jolloin lukuinnon herättäminen voi olla erityisen haastavaa.

Kirjaston informaattikoiden yksi tärkeimmistä tehtävistä on innostaa nuoria lukemaan. Erilaiset kirjavinkkaukset eri aihealueista ovat yksi keino yrittää saada lukuinto heräämään. Kirjojen pitäisi olla sellaisia, joista tämän päivän nuoret jaksavat innostua. Informaattikot lisäsivät, että tässä tapauksessa vastuu ei ole kokonaan kirjaston vaan koko kustannus- ja kirja-alan. Myös opettajien olisi hyvä luetuttaa sellaisia kirjoja, joista nuorille jää hyvä maku. Informaattikot kaipaivat myös lisää rahaa sellaisiin kirjailijavierailuihin, joista nuoretkin kiinnostuisivat.

Informaattikot pitivät tärkeänä, että nuorille jatkuvasti puhutaan lukemisen merkityksestä. Vaikka se voikin olla vähän saarnaamista, niin joku nuori voi myös ajatella, että ehkä minäkin voisin joskus lukea jotain. Nuortenkirjojen hyvä esillepano on todella tärkeää, kun koululuokat tulevat vierailemaan kirjastoon. Erilaiset lukuhaasteet ja kilpailut ovat myös hyödyllisiä keinoja lisätä nuorten lukuintoa. Nuorten asenteisiin kirjastoa ja lukemista kohtaan voidaan siis vaikuttaa koko ajan.

6.5 Mediakasvatustyön kehittämismahdollisuudet

Informaattikoiden haastattelussa korostui, että kirjastoissa parhaillaan vakiinnutetaan ja pohditaan kirjaston roolia mediakasvattajana. Kun oma vastuualue on selvä, mediakasvatustyötä on helpompi lähteä kehittämään. Koulut kaipaivat kirjastolta lisäkoulutusta mediakasvatukseen, ja kirjastolta kaivattiin myös tiedonhakuun liittyvää koulutusta koko koulun henkilöstölle. Näin eri oppiaineiden opettajat voisivat auttaa nuoria paremmin tiedonhakuun ja lähdekritiikkiin liittyvissä asioissa esimerkiksi nuorten valmistellessa esitelmiä eri opetussisältöihin liittyen.

Opettajat pitivät tärkeänä, että myös he voisivat toimia jatkuvasti hyvinä mediakasvattajina ja roolimalleina nuorille. Mediakasvatusta pidettiin hyvin ajankohtaisena aiheena, joten nuorten kanssa työskennellessä omaa osaamista on hyvä päivittää jatkuvasti. Opettajien lisäkouluttamisen lisäksi esimerkiksi kirjaston tarjoamat mediakasvatusteemaiset opetustuokiot ovat hyvä keino kehittää nuorten medialukutaitoja.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Sekä informaattikoiden että opettajien näkemykset kirjaston roolista mediakasvattajana olivat melko samantyyppisiä. Lasten ja nuorten mediakasvatuksesta iso vastuu on myös vanhemmilla ja koululla, joten kirjaston tarjoama mediakasvatus voidaan rajata kirjaston perustehtävien ympärille. Tiedonhaku, lähdekriittisyys sekä monilukutaidot ovat lähellä kirjaston perinteisiä tehtäviä, joten niiden liittäminen mediakasvatukseen sujuu kirjastolta luontevasti. Koulujen rooli mediakasvatuksessa painottuu selvästi enemmän nuorten omaan ilmaisuun ja tekemiseen sekä eri medioihin tutustumiseen.

Opettajien näkemykset nuorten lukutaitojen heikkenemisestä olivat hyvin samantyyppisiä. Nykynuorten suomen kielen taso on laskenut haastateltujen opettajien työuran aikana. Lisäksi nykynuorilta puuttuu usein lukemiseen vaadittava pitkäjänteisyys ja keskittymiskyky, sillä esimerkiksi sosiaalinen media vie ison osan nykynuorten ajasta. Jos nuori ei ole pienestä pitäen kasvanut lukemiseen, on lukuinnon herättäminen myöhemmin huomattavasti haasteellisempaa. Positiivisena asiana voidaan kuitenkin ajatella, että kirjaston informaattikoilla oli monia erilaisia keinoja ja ideoita nuorten lukuinnon herättämiseksi. Erityyppiset kirjavinkkaukset, lukuhaasteet, kirjailijavierailut sekä nuortenkirjojen hyvä esillepano, ovat kaikki hyviä tapoja lisätä nykynuorten lukemista. Kouluyhteistyössä hyvä asenne ja nuorten motivoiminen ovat tärkeitä työkaluja. Kirjavinkkausten lisäksi kirjaston tarjoama tiedonhaun opetus ja muut lähdekriittiset tehtävät vahvistavat myös omalta osaltaan nuorten media- ja informaatiolukutaitoja.

Oulun kaupunginkirjasto kehittää parhaillaankin kirjaston tarjoamaa mediakasvatusta. Mediakasvatus vaatii myös lisäosaamista kirjastotyöhön, joten informaattikot kokivat mediakasvatukseen liittyvän lisäkoulutuksen tarpeellisenä. Kouluyhteistyössä he painottivat uusien työntekijöiden hyvää perehdytystä. Opettajien vastauksista päätellen koulujen kanssa toimivia uusia yhteistyömuotoja voisivat olla esimerkiksi tiedonhaun koulutukset opettajille sekä mediakasvatusteemaiset opetus- tuokiot koulun oppilaille yhdistettynä kirjaston tarjoamiin tiedonhaun opetuksiin.

8 POHDINTA

Valitsin opinnäytetyöni aiheeksi mediakasvatuksen, koska se tuntui ajankohtaiselta ja tärkeältä aihealueelta. Mediataidot ovat tämän päivän nuorille välttämättömiä ja korvaamattomia taitoja, jotka vaikuttavat pitkälti yhteiskunnassa pärjäämiseen. Oma mielenkiintoni aihepiiriä kohtaan ja halu oppia lisää mediakasvatuksesta auttoi eteenpäin opinnäytetyön tekemisessä. Yhteistyö kirjaston kanssa kehitti myös omaa kirjastoalan ammatillisuuttani ja toi uusia näkökulmia kirjastotyöhön.

Opettajien näkemykset tämän päivän nuorten luku- ja kirjoitustaidon tasosta olivat melko yksimielisiä. Tieto nuorten luku- ja kirjoitustaidon rapistumisesta sai pohtimaan, mitä olisi tehtävä, että nuoret innostuisivat taas lukemisesta ja kirjoittamisesta. Sosiaalisessa mediassa on monia hyviä puolia, mutta myös omat haasteensa, sillä monet nuoret jäävät siihen aivan liikaa koukkuun. Jatkuva eri medioiden selaaminen ja virikkeiden hakeminen, voivat omalta osaltaan vaikuttaa nuorten lukuinnon heikkenemiseen. Pelkän kirjan lukeminen voi nykynuorista tuntua yksinkertaisesti liian tylsältä ja vaatia liikaa ponnistelua sekä keskittymiskykyä, vaikka kirjakin on yksi media. Toivottavasti hyvä suomen kielen taito ei ole siis vain katoavaa perinnettä, sillä pahimmillaan heikot lukutaidot voivat tulevaisuudessa vaikuttaa yhteiskuntamme hyvinvointiin. Toisaalta taas e-kirjojen monipuolinen markkinointi nuorille voisi edistää nuorten lukemista, sillä niiden käyttö sujuisi varmasti nykynuorilta hyvinkin helposti. Jatkotutkimuksen tähän aiheeseen liittyen voisikin toteuttaa seuraamalla nuorten lukutottumuksia ja niissä tapahtuvia muutoksia tulevina vuosina.

Koulu yhteistyöstä vastaavien informaattikoiden haastattelu oli positiivinen kokemus, ja oli hienoa kuulla, että heillä kuitenkin oli monia hyviä ideoita nuorten lukuinnon herättämiseksi. Haastattelutilanne sujui hyvin luontevasti ja keskustelua aiheesta tuli paljon. Opin myös itse kirjaston koulu yhteistyöstä uusia asioita, joita en olisi ilman tätä haastattelua osannut ajatellakaan. Opettajien haastattelu taas sai pohtimaan mediakasvatusta ja sen tarvetta enemmän koulun näkökulmasta. Opinnäytetyöni tekeminen olikin kokonaisuutena ajatellen hyvin kehittävä kokemus.

LÄHTEET

Alajärvi J. 2019. Mediataitoviikko. Viitattu 4.2.2019, https://www.mediataitokoulu.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=401&lang=fi.

Asikainen I. 2009. Informaatiolukutaitoa kirjastosta. Teoksessa S. Verho (toim.) Mediakasvatus kirjastossa. Helsinki: BTJ Finland Oy, 27–44.

Hirsjärvi S. & Hurme H. 2015. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2013. Hyvä medialukutaito. Opetusministeriön julkaisuja 2013:11.

Kupiainen R. & Sintonen S. 2009. Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus. Helsinki: Palmenia.

Lukukeskus 2015. Suomalaisten nuorten lukutaito lipsuu maailman huipulta. Viitattu 30.1.2019, <http://www.lukukeskus.fi/suomalaisten-nuorten-lukutaito-lipsuu-maailman-huipulta/>.

Lundvall A. 2015. Media ei ole uhka, sen lukutaidottomuus on. Teoksessa I. Holm & R. Rahna (toim.) Minne menet, mediakasvatus? Mediakasvatusseuran 10-vuotisjulkaisu.

Luukkanen M. 2009. Koulun ja kirjaston yhteistyö. Teoksessa S. Verho (toim.) Mediakasvatus kirjastossa. Helsinki: BTJ Finland Oy, 192–202.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019. Mediakasvatus. Viitattu 26.1.2019, <https://www.mll.fi/ammatillisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/mediakasvatus/>.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2018. Mediataidot kuntoon. Viitattu 29.1.2019, <https://www.nuortenetti.fi/netti-ja-media/mediataidot-kuntoon/>.

Mediakasvatusseura Metka 2018. Mediakasvatus. Viitattu 16.1.2019, <http://mediametka.fi/metka/#mediakasvatus>.

Mediakasvatusseura ry. Mediakasvatus. Viitattu 16.1.2019, <https://mediakasvatus.fi/mediakasvatus/>.

Mediakasvatusseura ry 2013. Nuoret ja media. Teoksessa R. Rahna (toim.) Nuorten mediamaailma pähkinänkuoressa. Mediakasvatusseuran julkaisuja.

Merilampi R. 2014. Mediakasvatuksen perusteet. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Mustikkamäki M. 2016. Sivistyt, kirjastot ja mediakasvatus. Teoksessa L. Pekkala, S. Salomaa & S. Spišák (toim.) Monimuotoinen mediakasvatus. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja 1/2016.

Mäkinen-Laitila S. 2009. Mediakasvatus ammattikorkeakoulujen kirjastoalan opetuksessa. Teoksessa S. Verho (toim.) Mediakasvatus kirjastossa. Helsinki: BTJ Finland Oy, 115–134.

Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2014:96.

Oulun kaupunginkirjasto 2018. Mediakasvatus. Viitattu 5.2.2019, <https://www.ouka.fi/oulu/kirjastoreitti/mediakasvatus>.

Oulun kaupunginkirjasto 2018. Tiedonhakijan reitti. Viitattu 7.2.2019, <https://www.ouka.fi/oulu/kirjastoreitti/tiedonhakijan-reitti>.

Oulun kaupunginkirjasto 2018. Tietoa kirjastosta. Viitattu 27.2.2019, <https://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/tietoa-kirjastosta>.

Oulun kaupunginkirjasto 2018. Yläkoulun kirjastoreitti. Viitattu 5.2.2019, <https://www.ouka.fi/oulu/kirjastoreitti/kirjastoreitti-ylakoulu>.

Pöyhönen A. 2018. Monilukutaidolla osallisuuteen. Viitattu 24.1.2019, <https://mediakasvatus.fi/puheenvuoro/2018/12/monilukutaidolla-osallisuuteen/>.

Rasi P. & Kangas M. 2018. Mediakasvatus osana opettajan työkuva. Teoksessa V. Willman (toim.) Mediakasvatuksen käsikirja. Helsinki: United Press.

Sallmén P. 2009. Mediakasvatusta vai mediasivistystä kirjastosta? Teoksessa S. Verho (toim.) Mediakasvatus kirjastossa. Helsinki: BTJ Finland Oy, 9–26.

Salokoski T. & Mustonen A. 2007. Median vaikutukset lapsiin ja nuoriin. Mediakasvatusseuran julkaisu 2/2007.

Suomen kirjastoseura 2014. Mediakasvatus yleisissä kirjastoissa: suosituksia ja suuntaviivoja.

Tutkimuskysymykset kirjastonhoitajille:

1. Millaista mediakasvatusta Oulun kaupunginkirjasto tarjoaa nuorille?
 - Yläkoulun kirjastoreitti
 - Mediakasvatusmateriaalit ja tapahtumat
2. Kuinka tiivistä yhteistyö yläkoulun kanssa on? Miten yhteistyö on sujunut?
3. Kuinka suuri on kirjaston rooli mediakasvattajana? Kenellä on suurin vastuu, kirjastolla, koululla vai jollakin muulla?
4. Koetteko kirjaston henkilöstön tarvitsevan lisäkoulutusta mediakasvatukseen liittyen? Minkälaista lisäkoulusta kirjastolla tarvittaisiin?
Minkä verran kirjastolta löytyy pedagogista osaamista?
5. Mitä keinoja kirjastolla on lisätä nuorten lukuintoa, ja sitä kautta kehittää myös nuorten monilukutaitoja?

Tutkimuskysymykset opettajille:

1. Minkä verran mediakasvatus näkyy opetuksessanne?
Miten se käytännössä ilmenee?
2. Millaista yhteistyö kirjaston kanssa on? Miten yhteistyö on sujunut? Kuinka tiivistä se on?
3. Onko vastuu mediakasvatuksesta kenellä? Kuuluuko se eniten koululle, kirjastolle vai jollekin muulle?
4. Haluaisitteko itse lisää koulutusta kirjastolta nuorten mediakasvatukseen ja tiedonhaun opetukseen liittyen? Minkälaista lisäkoulutusta?
5. Mitä ajattelette opettajina tämän päivän nuorten luku- ja kirjoitustaidosta? Oletteko työuranne aikana huomanneet sen tasossa tapahtuneen muutoksia?